

Sale of Umbilical Cord Blood Stem Cells from the Viewpoint of Islamic Jurisprudence

Seyedeh Fatemeh Tabatabaee*^{id}, Batool Shahrokhi-Shahrokh-Abadi^{id}

Department of Theology, Faculty of Law and Theology, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran.

*Correspondence should be addressed to Dr. Seyedeh Fatemeh Tabatabaee; Email: fatabatabaee@uk.ac.ir

Article Info

Received: Mar 8, 2022

Received in revised form:

Apr 19, 2022

Accepted: May 23, 2022

Available Online: Jun 22, 2023

Keywords:

Blood Stem

Jurisprudence

Sale

Umbilical Cord

<https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.36204>

Abstract

Background and Objective: In light of recent technological advancements in the field of medical sciences, doctors, and scientists, drawing on the available instruments and various studies that have been conducted, have now focused their efforts on directing this field toward creating new opportunities for improving human health and promoting life quality. Using stem cells found in umbilical cord blood to treat many diseases is a new trend in medical sciences. Even though these cells have a wide range of applications and can be used for people other than the embryo and preserved for long periods, no research has been conducted so far to explore the imperative ruling regarding the sale of cord blood stem cells. This study aimed at exploring laws on the sale of umbilical cord blood stem cells from the viewpoint of Islamic Jurisprudence.

Methods: This study was of the descriptive-analytical type. The concepts related to the subject matter of the study were described using an objective and qualitative method. Jurisprudential rulings were analyzed and deduced based on jurisprudential foundations. The data collection procedure included taking notes from books and articles as well as using jurisprudential software. The authors reported no conflict of interests.

Results: Pondering over jurists' opinions on selling human body organs for transplantation, we discovered that most jurists rule the sale of human body organs as either permissible or impermissible. In the case of this study, the researcher sought the opinion of several contemporary jurists on the sale of stem cells, all of whom ruled it permissible unanimously.

Conclusion: Results of the study indicated that considering Quranic verses and hadiths, as well as the rational benefits of cord blood stem cells, their sale is deemed permissible.

Please cite this article as: Tabatabaee SF, Shahrokhi-Shahrokh-Abadi B. Sale of Umbilical Cord Blood Stem Cells from the Viewpoint of Islamic Jurisprudence. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(2):118-131. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.36204>

Summary

Background and Objective

In light of recent technological advancements in the field of medical sciences, doctors, and scientists, drawing on the available instruments and various studies that have been conducted, have now focused their efforts on directing this field toward creating new opportunities for improving human health and promoting quality of life. Using stem cells found in umbilical cord

blood to treat many diseases is a new trend in medical sciences. Even though these cells have a wide range of applications and can be used for people other than the embryo and preserved for long periods, no research has been conducted so far to explore the imperative ruling regarding the sale of cord blood stem cells. This study aimed at exploring laws on the sale of umbilical cord blood stem cells from the viewpoint of Islamic Jurisprudence.

Methods

This is a descriptive-analytical study in which a secondary data analysis method was adopted. The concepts related to the subject matter of the study were described using an objective and qualitative method. Jurisprudential rulings were analyzed and deduced based on jurisprudential foundations. The data collection procedure included taking notes from books and articles as well as using jurisprudential software.

Results

Pondering over jurists' opinions on the sale of human body organs for transplantation, we found that most jurists consider the sale of human body organs as either permissible or impermissible. Those who argue against the permissibility of selling body organs rely on many Quranic verses and hadiths, as well as rational reasoning and general consensus to prove their point. On the other hand, those who argue for the permissibility of sale attempt to refute the opposers' claims by responding to their arguments. In the case of this study, the researcher sought the opinion of several contemporary jurists on the sale of stem cells, all of whom ruled it permissible unanimously.

Conclusion

One of the issues that does not allow the sale of umbilical cord blood stem cells to be permissible is that the sale of a dead man's body and its organs is impermissible. Those who oppose selling body organs cite verse 173 of Surah Al-Baqarah and verse 3 of Surah Ma'idah. However, a close and accurate review of these verses indicates that selling body organs of a corpse for transplantation is jurisprudentially legal. According to these verses and the ones that follow, eating organs of a corpse along with their irrational and illegal use has been prohibited, but buying and selling organs of a corpse, as well as its rational and legal use is allowed (28). In response to those who claim that based on verse 70 of Surah Al-Isra, selling human body organs would tarnish one's dignity, it should be noted that the sale of body organs to save a patient's life and relieve his pain and suffering, as well as using body organs for the same intention God has created them, is not a taint on someone's dignity; on the contrary, it is an indicator of one's generosity and dignity (16). In response to arguments citing verse 29 of Surah Nisa "do not exchange your property in wrongful ways" (15), Ayatollah Khomeini stated in *Misbah Al-Fiqah* that this verse generally prohibits the wrongful way of exchanging property. He points out that this verse does not include conditions of exchange, but only refers to ways of conducting a trade (23). In

response to claims citing hadiths, it should be noted that in the scope of our discussion selling body organs of a corpse is not invalid, since currently, it is medically beneficial. Moreover, in cases where the only possible method of treating a patient is using stem cells, selling and buying said cells is permissible because it allows for saving the life of a patient, and saving lives has been praised in Islam (16). Regarding rational reasoning, many of the opposers cite the La-Zarar rule (rule of the prohibition of detriment) in their argument against the permissibility of buying and selling body organs. But their argument is fallacious because we are debating over buying and selling of body organs and not dismembering a person. Hence, a close review of this argument would reveal its flaws. It should also be pointed out that what is meant by the La-Zarar rule is those detriments that are frowned upon and prohibited in common law. Therefore, rational thinking and common law are the determining factors in what is considered to be detrimental. Consequently, the cases in which organs are removed to be transplanted to another person and not dismember a person, are not considered to be detrimental, especially when the donor is getting paid for donating his organs.

Furthermore, the La-Zarar rule applies to situations where a person imposes harm to another person and does not include harming yourself (29). In response to those who rely on general consensus among jurists in their argument against permissibility of selling body organs, it should be noted that many jurists including Mohaqiq Naini in "Monih Al-Taleb" (30), Imam Khomeini in "Makasib Al-Muharrama" (19), Sheikh Ansari in "Makasib" (14), and Muqaddas Ardabili in "Majma al-Faedeḥ Val-Borhan fi Sharḥ al-Adhḥan" (31) have stated that they do not believe in the existence of such a consensus and have claimed that it would be difficult to use such reasoning. In addition, many contemporary jurists including Ayatollah Khomeini, Ayatollah Sistani, Makarem Shirazi, Hosseini Khamenei, and Asef Mohseni have ruled buying and selling of body organs and getting paid for the donated organ permissible (29). Therefore, selling body organs to treat a patient is permissible since it leads to saving the life of a person.

Acknowledgements

We would like to thank all those who contributed to the compilation and publication of this research.

Funding

According to the authors, this research was not sponsored and was done at the personal expense of the authors.

Conflict of interest

The authors of the article did not report any conflict of interests in this study.

Authors' contribution

Management, correction and collaboration in writing: first author; data collection and drafting the article: second author.

بيع الخلايا الجذعية في دم الحبل السري من منظور الفقه الإسلامي

سيده فاطمة طباطبائي*، بتول شاهرخي شاهرخ آبادي^{id}

قسم العلوم الدينية، كلية القانون والعلوم الدينية، جامعة الشهيد باهنر، كرمان، إيران.

*المراسلات الموجهة إلى الدكتورة سيده فاطمة طباطبائي؛ البريد الإلكتروني: fatabatabae@uk.ac.ir

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: تقدم العلوم الطبية فرض واقعاً جديداً على علماء الطب وخلق لهم الفرصة لاستخدام التقدم العلمي والآليات الحديثة لوضع علم الطب والعلوم الصحية في خدمة التنمية البشرية وتنمية قطاع الصحة بشكل عام. ومن بين هذه التطورات المستجدة تجدر الإشارة إلى استخدام الخلايا الجذعية الموجودة في دم الحبل السري لعلاج الكثير من الأمراض. ونظراً لإمكان الاحتفاظ بها واستخدامها في علاج المرضى غير الجنين صاحب الحبل السري لفترات طويلة، ظهر فراغ علمي حول التبيين الفقهي ونظرة الدين والأحكام الدينية حول بيع الخلايا الجذعية. ولهذا تسعى هذه الدراسة أن تلقي الضوء على نظرة الفقه وموقفه تجاه بيع الخلايا الجذعية الموجودة في دم الحبل السري.

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة على المنهج الوصفي التحليلي. وقد وُصف مضمون المفاهيم وصفاً نوعياً وكامياً وبصورة منهجية. أما في استنباط الحكم الفقهي فقد اعتمدت الدراسة على المبادئ الفقهية، لتحليل موقف الفقه واستخراج الأحكام الفقهية. أما منهجية جمع المعطيات فقد اعتمدت الدراسة على الكتب والمقالات والتطبيقات الفقهية كمصدر للدراسة. إن مؤلفي البحث لم يشيروا إلى أي تضارب في المصالح.

المعطيات: إن إمعان النظر في الأحكام الفقهية المتعلقة ببيع الأعضاء البشرية لزرعها في أجسام بشرية أخرى، يُظهر لنا أن الآراء والأحكام كانت مختلفة، فمنهم من أجاز الأمر ومنهم من حكم بحرمته. فالفقهاء على هذه الدراسة استفتوا بعض الفقهاء المعاصرين حول حكم بيع الخلايا الجذعية، فأفتى معظم هؤلاء الفقهاء بجواز بيعها.

الاستنتاج: أظهرت نتائج البحث أنه بالإستناد إلى الآيات والروايات ونظراً للمنفعة المنطقية لبيع الخلايا الجذعية الموجودة في دم الحبل السري، يجوز بيع هذه الخلايا ولا مانع فقهاً من بحول دون بيعها.

معلومات المادة

الوصول: ٥ شعبان ١٤٤٣

وصول النص النهائي: ١٧ رمضان ١٤٤٣

القبول: ٢١ شوال ١٤٤٣

النشر الإلكتروني: ٣ ذى الحجة ١٤٤٤

الكلمات الرئيسية:

البيع

الخلايا الجذعية

دم الحبل السري

الفقه

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Tabatabaee SF, Shahrokh-Shahrokh-Abadi B. Sale of Umbilical Cord Blood Stem Cells from the Viewpoint of Islamic Jurisprudence. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(2):118-131. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.36204>

تبیین فقهی بیع سلول‌های بنیادی خون بند ناف

سیده فاطمه طباطبائی*^{id}، بتول شاهرخی شاهرخ‌آبادی^{id}

گروه الهیات، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.
 *مکاتبات خطاب به دکتر سیده فاطمه طباطبائی؛ رایانامه: fatabatabaee@uk.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۸ آبان ۱۴۰۰

دریافت متن نهایی: ۷ اسفند ۱۴۰۰

پذیرش: ۳۰ خرداد ۱۴۰۱

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی:

بیع

خون بند ناف

سلول‌های بنیادی

فقه

چکیده

سابقه و هدف: با پیشرفت علم پزشکی دانشمندان و پزشکان در صددند با استفاده از تحقیقات و ابزارهای مختلفی که در اختیار دارند، دانش طب و بهداشت را به‌سوی ایجاد فرصت‌های جدیدی جهت ارتقای سطح سلامت و حیات انسان سوق دهند. استفاده از سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف در درمان بسیاری از بیماری‌ها از مسائل نوپدید پزشکی شمرده می‌شود. با توجه به قابلیت استفاده و نگهداری آن برای افراد دیگر غیر از جنین به‌مدت طولانی، خلأ پژوهشی در زمینه تبیین حکم تکلیفی بیع سلول‌های بنیادی به چشم می‌خورد. این پژوهش با هدف تبیین فقهی بیع سلول‌های بنیادی خون بند ناف انجام شده است.

روش کار: روش اجرای این تحقیق توصیفی-تحلیلی است. در محتوای مفاهیم به‌صورت نظام‌دار توصیف عینی و کیفی صورت گرفت. در استنباط حکم فقهی با استناد به مبانی فقهی، تحلیل و تخریب محقق شد. ابزار جمع‌آوری نیز عمدتاً فیش‌برداری از کتاب‌ها، مقالات و همچنین استفاده از نرم‌افزارهای فقهی بود. مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: با تعمق در آرای فقها درباره حکم بیع اعضای بدن انسان جهت پیوند، قول به جواز و نیز قول به منع جواز قابل مشاهده است. در این پژوهش از تعدادی از فقهای معاصر درباره حکم بیع سلول‌های بنیادی استفتاء شد که به اتفاق قائل به جواز آن بودند.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل گویای این است که با استناد به آیات و روایات و با توجه به منفعت عقلایی سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف، حکم جواز بیع آن استنباط می‌گردد.

استناد مقاله به این صورت است:

Tabatabaee SF, Shahrokhi-Shahrokh-Abadi B. Sale of Umbilical Cord Blood Stem Cells from the Viewpoint of Islamic Jurisprudence. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(2):118-131. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.36204>

مقدمه

بدن و نیز توانایی در ترمیم بافتی بسیار توجه می‌شود. آنها جایگزین بافت‌های آسیب‌دیده می‌شوند و به ترمیم و رفع نقص بافتی می‌پردازند. بنابراین، استفاده از سلول‌های بنیادی نشان‌دهنده قابلیت فوق‌العاده در درمان طیف وسیعی از بیماری‌های ناتوان‌کننده است. امروزه دانشمندان معتقدند از این سلول‌ها می‌توان در زمینه‌های درمان، سلامتی و تحقیقات پزشکی استفاده کرد و از آنها به‌عنوان یک انقلاب بزرگ در

موضوع استفاده از سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف انسان از مسائل نوپدید عصر کنونی است که توجه دانشمندان و پزشکان امروز را به خود جلب کرده است؛ زیرا در ارتقای سطح سلامت انسان نقش مهمی ایفا می‌کند. به این سلول‌ها به‌علت ظرفیت بالا در تقسیم و تمایز به سلول‌های تخصصی

چندتوان و تک‌توان است. به این سلول‌ها به‌علت ظرفیت بالا در تقسیم و تمایز به سلول‌های تخصصی بدن و نیز توانایی ترمیم بافتی بسیار توجه می‌شود. امروزه سلول‌های بنیادی امید اول ترمیم بافت‌های آسیب‌دیده و شاید در آینده ساخت اندام‌های انسانی به شمار می‌رود (۱). به‌علاوه دانشمندان معتقدند از این سلول‌ها می‌توان در زمینه‌های درمان، سلامتی و تحقیقات پزشکی استفاده کرد و از آنها به یک انقلاب بزرگ در حوزه سلامت یاد می‌کنند. از این سلول‌ها برای درمان و پیشگیری از بیماری‌هایی همچون دیابت، ضایعات نخاعی و بیماری‌های قلبی استفاده می‌شود (۱). از جمله کارایی‌های این سلول‌ها ترمیم لوزالمعده (پانکراس) و ترشح انسولین است. اخیراً متخصصان دانشگاه آلبرتای کانادا موفق شده‌اند سلول‌های بنیادی بالغ را به سلول‌های پانکراس انسانی تبدیل کنند و به بیماران دیابتی منتقل نمایند. این آزمایش برای ۲۳ نفر انجام شد که ۱۶ نفر از تزریق انسولین بی‌نیاز شدند (۵). کارایی این سلول‌ها در درمان برخی از بیماری‌ها به‌خوبی نشان داده شده است؛ همچنین تحقیقات پیشین انعطاف و شکل‌پذیری این سلول‌ها را در تمایز به سلول‌های عصبی، پوششی، پوست، ریه، کبد، روده، کلیه و طحال به اثبات رسانده است (۶).

۱-۲- بیع چیست؟

بیع ایجاب و قبولی است که دلالت بر انتقال ملکیت عین در ازای عوض معلوم می‌نماید (۷).

۲- بیع سلول‌های بنیادی خون بند ناف

امروزه برخی از پزشکان معالج به خانواده‌هایی که دارای سابقه بدخیمی هستند یا فرزند مبتلا به بیماری بدخیم یا برخی از نارسایی‌های ژنتیکی دارند، مؤکداً پیشنهاد می‌نمایند تا خون بند ناف فرزندی را که در آینده به دنیا خواهد آمد نگهداری نمایند، زیرا چنانچه فرزند بیمار نیازمند پیوند مغز استخوان باشد، شاید بتوان از سلول‌های نگهداری‌شده برادر یا خواهر این بیمار به شرط تطابق HLA استفاده نمود. اگر نمونه برادر یا خواهر مناسب بیمار نباشد، خانواده می‌تواند نمونه خود را به بانک عمومی اهدا کند و متقاضی جست‌وجوی نمونه مناسب از نمونه‌های موجود در بانک باشد تا نمونه مناسب یافت گردد (۲). بنابراین می‌توان گفت از آنجاکه استفاده از سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف برای دیگران هم قابل استفاده است بیع آنها قابل تصور می‌شود.

خرید و فروش سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف یکی از مسائل نوظهور و مبتلا به جامعه امروز است و در قرآن

حوزه سلامت یاد می‌کنند. از این سلول‌ها برای درمان و پیشگیری از بیماری‌هایی همچون دیابت، ضایعات نخاعی و بیماری‌های قلبی استفاده می‌شود (۱). با توجه به اهمیت این سلول‌ها و قابلیت استفاده آنها برای افراد دیگر غیر از جنین (۲)، بحث مشروعیت معامله آن قابل بررسی و تعمق است. در تحقیقاتی که در این زمینه موجود است، حکم تکلیفی استفاده از سلول‌های بنیادی (۳) و تبیین فقهی مالکیت و ارث بررسی شده است (۴). در این زمینه تبیین مشروعیت بیع آن ضروری می‌نماید. هدف از این تحقیق تبیین نقش سلول‌های بنیادی خون بند ناف در درمان‌های پزشکی و نیز استنباط حکم شرعی بیع سلول‌های بنیادی خون بند ناف است. بنابراین، با استفتاء دیدگاه تعدادی از فقهای معاصر و جمع‌آوری و تدوین ادله موجود در این زمینه حکم الهی درباره آن استنباط گردید. سؤالات این تحقیق عبارت است از:

الف) نقش سلول‌های بنیادی در خون بند ناف در درمان

پزشکی چیست؟

ب) تبیین فقهی بیع سلول‌های بنیادی موجود در خون

بند ناف چیست؟

روش کار

روش اجرای این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. در این روش محتوای مفاهیم به‌صورت نظام‌دار توصیف عینی و کیفی می‌شود؛ به‌علاوه این تحقیق بیشتر بر روی متن‌های مکتوب و شفاهی درباره این موضوع خاص صورت گرفته است. ابزار جمع‌آوری نیز عمدتاً فیش‌برداری از کتاب‌ها و استفاده از مقالات، تارنماهای معتبر اینترنتی و همچنین استفاده از نرم‌افزارهای فقهی است. به‌علاوه این تحقیق به جمع‌آوری و تبیین آرای تعدادی از فقهای معاصر درباره حکم بیع سلول‌های بنیادی پرداخته است. با استناد به آیات قرآن و روایات معصومین (علیهم‌السلام) و قواعد عقلی به تبیین فقهی دیدگاه راجح نظر داشته است.

یافته‌ها

۱- مفهوم‌شناسی بحث

۱-۱- سلول‌های بنیادی چیست؟

سلول‌های بنیادی سلول‌های اولیه و غیرتخصصی و در واقع مادر تمامی سلول‌ها است که توانایی خودسازی و تمایز به انواع یاخته‌ها را دارد. سلول‌های بنیادی به انواع گوناگونی طبقه‌بندی می‌شود که شامل سلول‌های همه‌توان، پرتوان،

انسان میته به حساب می‌آید و در دین اسلام بیع میته حرام است (۱۲) و نیز بر این استدلال کرده‌اند که شارع به جهت مالیت‌نداشتن میته، از معامله آن نهی نموده است (۱۳). در ذیل به‌طور مبسوط ادله مخالفان بیع اعضای انسان جهت پیوند بررسی شده است.

۳-۱- دلایل مخالفان بیع اعضای بدن انسان

قائلان به منع جواز بیع اعضای بدن انسان به آیاتی چند از قرآن کریم، روایات، قواعد عقلی و اجماع استناد کرده‌اند:

۳-۲- آیات قرآن کریم

از جمله آیاتی که مخالفان بیع اعضا (۱۴) به آن استناد می‌کنند عبارت است از آیه ۳ سوره مائده: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَ مَا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ...» «برای شما مؤمنان گوشت مردار و خون و خوک و آن ذبیحه‌ای را که به نام غیر خدا کشتند همه حرام شد...» (۱۵). همچنین آیه ۱۴۵ سوره انعام که می‌فرماید: «قُلْ لَا آجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعُمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً...» «بگو ای پیغمبر در احکامی که به من وحی شده من چیزی را که برای خوردن‌گان طعام حرام باشد نمی‌یابم جز آنکه میته باشد» (۱۵). به‌علاوه در آیه ۱۱۵ سوره نحل خداوند مانند آیات قبل حرمت میته را به‌طور مؤکد بیان می‌کند: «إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخِنْزِيرِ...» «خدا بر شما بندگان تنها مردار و خون و گوشت خوک را حرام گردانید» (۱۵).

مخالفان بیع اعضا با توجه به این آیات استدلال می‌کنند که بیع اعضای بدن انسان جایز نیست؛ زیرا اعضای بدن انسان بعد از جداشدن از بدن میته و مردار است و از آنجاکه مردار منفعت عقلایی ندارد (۱۴) و هر آنچه منفعت عقلایی نداشته باشد مالیت نخواهد داشت، بنابراین بیع آن باطل خواهد بود (۱۶). در آیه ۷۰ سوره اسراء خداوند می‌فرماید: «وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا» «و ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آنها را به مرکب بر و بحر سوار کردیم و از هر غذای لذیذ و پاکیزه آنها را روزی دادیم و بر بسیاری از مخلوقات خود برتری و فضیلت کامل بخشیدیم» (۱۵). مخالفان بیع اعضا با توجه به این آیه استدلال کرده‌اند که شارع بیع اعضا را نهی کرده است؛ زیرا بیع اعضای آدمی به کرامت انسان اخلاص و لطمه وارد می‌سازد (۱۷) و مشعر به اهانت و ابتذال است (۱۸). خداوند در این آیه به کرامت انسان اشاره می‌کند و به سبب عقل وی، تکریم مختص او شده و

کریم و احادیث معصومین (ع)، دلیلی مبنی جواز یا منع جواز بیع آن وجود ندارد؛ در این زمینه آرای فقهای معاصر شیعه در حد امکان جمع‌آوری شده است.

با بررسی استفتائات اخذشده از تعدادی از مراجع عظام تقلید معاصر می‌توان چنین گفت که خرید و فروش سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف به‌طور کلی جایز است. برخی از فقها جواز بیع آن را مشروط به داشتن منافع قابل ملاحظه در آن دانسته‌اند (پیوست ۱ و ۲). برخی دیگر خرید و فروش آن را در چارچوب قانون جایز می‌دانند (پیوست ۳). برخی دیگر نیز جواز خرید و فروش را توسط مالک یا صاحب حق اختصاص جایز دانسته‌اند (پیوست ۴).

سلول‌های بنیادی جزئی از بدن انسان است که جهت درمان دوباره استفاده می‌شود. در زمینه خرید و فروش اعضای بدن انسان جهت پیوند اعضا که مسئله‌ای نزدیک به موضوع بحث است، میان فقها اختلاف نظر وجود دارد. در میان فقها درباره فروش یا اهدای عضو برای پیوند، چهار دیدگاه وجود دارد که به اختصار به آن اشاره می‌شود. اهداء و مصالحه جایز است؛ بر فرض مضر نبودن برای دهنده عضو، فروش آن جایز است؛ حکم تکلیفی از وضعی جدا شده و فروش صحیح است و اینکه اهدای عضو یا فروش مطلقاً جایز نیست (۸). بحث فروش عضو برای پیوند متفرع بر بحث بیع اعضای انسان است. در این زمینه اقوال فقها در قول به جواز بیع اعضا و منع بیع (۸) قابل انحصار است. بنابراین، ضروری است نظرات مخالفان و موافقان بیع اعضای انسان با استدلال بیان شود تا در پرتو آن ادله حکم جواز بیع سلول‌های بنیادی تبیین و استخراج گردد.

۳-۳ مخالفان بیع اعضای بدن انسان

تمام علما بر تحریم بیع میته (۹)، حرام بودن خوردن مردار و استعمال آن اجماع دارند (۱۰). هر چیزی که در آن جهتی از جهات فساد و تباهی وجود داشته باشد، مانند خرید و فروش مردار حرام است و از خوردن، آشامیدن، پوشیدن، مالک شدن، نگهداری و هرگونه تصرفی در همه آنها باز داشته شده است؛ زیرا در آن فساد است، پس هرگونه تصرفی در آن حرام است (۱۱). شیخ انصاری استدلال نموده‌اند که بیع مالکیت است و بر اینکه انسان مالک خود است، دلیلی وجود ندارد؛ وگرنه خودکشی جایز بود (۸). با بررسی نظرات مخالفان بیع اعضا، علت مخالفت مبتنی بر این است که موضوع بیع، اعضای بدن انسان است و این اعضا ملک فرد نیست. همچنین انسان حر است و انسان حر به مالکیت در نمی‌آید؛ پس بیع اعضای بدن انسان صحیح نیست. از سوی دیگر، عضو قطع شده از بدن

ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصِيْبُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَ رَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوَىٰ مِنْهُ وَ لَمْ يُؤْفِهِ أَجْرَهُ وَ رَجُلٌ أَعْطَانِي صَفْقَةً فَعَدَّرَ» (۱۰)؛ «پیامبر فرموده‌اند: سه دسته‌اند که در روز قیامت من با آنها دشمنم؛ مردی که انسان حر را می‌فروشد و ثمن آن را می‌خورد و مردی که اجیر می‌گیرد و از او استفاده می‌کند و مزد او را نمی‌دهد و مردی که قراردادی برای من می‌بندد و بدان عمل نمی‌کند».

فرقی بین بیع کل و بیع بعضی از اجزای انسان حر وجود ندارد. منشأ نهی از بیع انسان حر ممکن است مالیت‌نداشتن انسان حر باشد و دیگر اینکه انسان حر مملوک نیست؛ در نتیجه هر چیزی که ملک نباشد عرفاً مال هم نخواهد بود، در صورتی که در نزد فقها مالیت شرط در مبیع است (۱۳). همچنین ممکن است این نهی راجع به تکریم انسان حر باشد. بیع انسان حر با کرامت او سازگاری ندارد؛ بنابراین هر فقیهی که بر حرمت و بطلان بیع اعضا فتوا داده، به منع از بیع حر نیز فتوا داده است (۱۱). از پیامبر (ص) احادیثی در این زمینه میان شیعیان و اهل سنت وجود دارد که در این باره می‌فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ ثَمَنَهُ» (۲۰)؛ «به‌درستی که خداوند هنگامی که چیزی را حرام می‌نماید، پول آن را نیز حرام می‌کند».

همان‌طور که در آیات و روایات گذشته بیان شد میته حرام است پس ثمن آن هم حرام خواهد بود و چیزی که ثمنش حرام باشد خرید و فروشش هم حرام است. امام جعفر صادق (ع) می‌فرمایند: پیامبر در وصیتی خطاب به امام علی (ع) می‌فرمایند: «يَا عَلِيُّ مِنَ السُّحْتِ ثَمَنُ الْمَيْتَةِ» (۲۱)؛ «ای علی ثمن میته حرام می‌باشد». حدیثی از پیامبر اکرم (ص) در میان اهل سنت در این باره وجود دارد که عبارت است از: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٍ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ» (۱۱)؛ «به‌درستی که خداوند زمانی که بر قومی خوردن چیزی را حرام می‌نماید بر آنها ثمن معامله را نیز حرام می‌کند». سکونی روایتی را از امام صادق (ع) نقل می‌کند که امام می‌فرمایند: «السُّحْتُ ثَمَنُ الْمَيْتَةِ، وَ ثَمَنُ الْكَلْبِ، وَ ثَمَنُ الْحَمْرِ، وَ مَهْرُ الْبَغِيِّ، وَ رِشْوَةٌ فِي الْحُكْمِ، وَ أَجْرُ الْكَاهِنِ» (۲۱)؛ «پول میته و پول سگ و پول شراب و مهریه زن زناکار و رشوه در حکم و اجرت کاهن حرام است».

با توجه به این روایت که امام (علیه‌السلام) ثمن میته و... را حرام اعلام می‌کنند، می‌توان نتیجه گرفت همان‌طور که ثمن میته حرام است خرید و فروش آن نیز حرام است؛ زیرا امکان

به‌سبب همین عقل، خداوند او را مکلف نموده و ملائکه را واداشته است که بر انسان سجده نمایند؛ بلکه مخلوقات دیگر را نیز مسخر انسان قرار داده است. این کرامت ذاتی را همه ادیان حقّه الهی و عده‌ای قابل توجه از نظام‌های حقوقی و مکاتب اخلاقی قبول دارند و تکریم انسان از او جدا نمی‌گردد. (۸).

خداوند در آیه ۱۸۸ سوره بقره می‌فرماید: «وَ لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَ تَدُلُّوْا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»؛ «مال یکدیگر را به ناحق مخورید و کار را به محاکمه قاضیان نیفکنید که به‌وسیله رشوه و زور پاره‌ای مال مردم را بخورید با اینکه شما بطلان دعوی خود را می‌دانید» (۱۵). همچنین خداوند در آیه ۲۹ سوره نساء می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَ لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا»؛ «ای اهل ایمان مال یکدیگر را به باطل نخورید مگر آنکه تجارتي از روی رضا و رغبت کرده و نکشید یکدیگر را که البته بسیار خدا به شما مهربان است» (۱۵). با ذکر شده قبل از باطل حرف جر است که به‌معنای عوض است و از آنجاکه میته منفعت عقلایی ندارد بیع آن جایز نیست و در شمول نهی اکل مال به باطل است (۱۴). بنابراین، خرید و فروش و هر گونه انتفاع و استفاده از اعضای بدن مردگان ممنوع است. با این بیان که: اعضای بدن مردار و نجس است و مردار منفعت حلالی ندارد و چیزی که منفعت حلال نداشته باشد، مالیت ندارد و نمی‌تواند معامله شود؛ زیرا مالیت‌داشتن از شرایط ثمن و مضمن است. بنابراین، خرید و فروش اعضای بدن اکل مال به باطل است (۱۶).

۳-۳- روایات

از مهم‌ترین روایاتی که قائلان به منع جواز بیع اعضا (آیت‌الله بروجردی و علامه حلی که در ابتدای مبحث آمده است) (۱۹) بدان استناد کرده‌اند (۱۶) عبارت است از:

- از امام صادق (ع) نقل شده است که شخصی از ایشان سؤال می‌پرسد: «الْمَيْتَةُ يُتَّفَعُ مِنْهَا بِشَيْءٍ فَقَالَ: لَا» (۲۰)؛ «آیا می‌توان از میته برای امری استفاده کرد؟ امام فرمودند: نه». امام صادق (ع) در این روایت به‌طور مطلق بیان می‌کنند که استفاده از میته در هیچ زمینه‌ای جایز نیست و هیچ استثنایی را در روایت خویش بیان نمی‌کنند. بنابراین خرید و فروش میته حرام خواهد بود.

- پیامبر در روایتی چنین می‌فرمایند: «أَنَّ النَّبِيَّ (ص) قَالَ:

۴- موافقان بیع اعضای انسان

عده‌ای از فقها بر این عقیده‌اند که مانعی از بیع اعضا به چشم نمی‌خورد (۸). در این زمینه بعضی از فقها در مواردی که بر آن منافع محلله و عقلایی بار شود (۲۶) و انتفاع از آن جایز باشد، حکم به جواز داده‌اند (۱۹) و استدلال آورده‌اند بر اینکه هر جا منفعت حلال و شایعی باشد بیع آن صحیح خواهد بود (۲۷). نجاست مانعیتی از بیع ندارد بلکه مانعیت آن از جهت حرمت انتفاع به آن است. عضو قطع شده هر چند میتة محسوب می‌شود ولی از آنجاکه برای استفاده اکل و شرب به کار نمی‌رود، بر آن منفعت محلله مقصوده بار می‌شود و در آن نیازی به الصاق و تماس با رطوبت نیست (یعنی بعد از پیوند جزء بدن انسان می‌گردد)، بیع آن مانعی ندارد. انسان علت قریب برای زنده‌ماندن اعضای خود است؛ پس مالکیتی شبیه تکوینی دارد و این مالکیت منشأ تحقق مالکیت اعتباری نیز می‌شود؛ بنابراین بیع صادق است. بر فرض قبول نکردن این قول، ممکن است گفته شود بر اعضا عنوان ملک صادق است؛ زیرا عقلا برای آن مبلغی می‌پردازند و در رفع نیازمندی‌های انسان سودمند است و مال می‌باشد. ممکن است، بنا بر نظر عده‌ای در تحقق عنوان بیع مالیت لازم نباشد. همین که عضو قطع شده دارای منفعت محلله‌ای است و از آن برای اغراض عقلایی استفاده می‌نماید، پس بیع اعضای میت جایز است (۱۶). همان حکم که برای بیع اعضای میت گفته شد، برای بیع اعضای انسان زنده نیز بیان می‌گردد؛ زیرا بعد از جدا شدن عضو از انسان زنده، آن عضو قطع شده میتة حساب می‌شود و همان حکم بر آن بار می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های حاضر، بیشتر فقها به دو دیدگاه جواز و منع جواز بیع اعضای انسان متمایل هستند و در مبحث پیوند اعضا که نزدیک به موضوع بحث تحقیق است قول به جواز اتقان بیشتری دارد. از آنجاکه سلول‌های بنیادی موجود در بند ناف از اعضای بدن محسوب می‌شود، حکم به جواز بیع سلول‌های بنیادی جهت پیوند نیز قابل استنباط است. چنانکه فقهای معاصر نیز قائل به جواز آن هستند (پیوست ۱ تا ۴). در این زمینه با استناد به مبانی فقهی، به ادله مخالفان بیع اعضای انسان جهت پیوند به تفصیل پاسخ داده می‌شود تا در پرتو آن قول مختار تبیین گردد.

پاسخ به آیات: یکی از مواردی که گمان می‌رود مانع از

ندارد ثمن چیزی حرام باشد ولی خرید و فروش آن جایز باشد. از پیامبر حدیثی نقل شده است که می‌فرمایند: «لا بیع إلا فی ملک»؛ «خرید و فروش هیچ چیز صحیح نمی‌باشد مگر اینکه ملک شخص باشد» (۱۰).

صاحب جواهر در کتاب خویش یکی از شروط مبیع را مملوک بودن آن بیان می‌کند (۲۲) و از آنجاکه گروهی از فقها اعضای بدن انسان را ملک شخص نمی‌دانند خرید و فروش آن را هم جایز نمی‌دانند. امام رضا (ع) در حدیثی می‌فرماید: «صحیحہ البرنظی عن الامام رضا (ع) عن الغنم: یفطع ألیاها و هی أخیاء، أ یصلح لہ أن یتنفع بما فطع قال (ع): نعم، یدیبها و یسرح بها، و لا یأکلها و لا یتبعها»؛ «برنظی از امام رضا (ع) درباره گوسفندی که دمبه آن قطع می‌شود، در حالی که خود غنم زنده است سؤال می‌کند که آیا صحیح است برای صاحب غنم از آنچه که قطع شده، نفع ببرد؟ فرمودند: بله، ذوب می‌کند و برای روشنایی استفاده می‌کند ولی نه آن را می‌خورد و نه می‌فروشد» (۷).

۳-۴- قواعد عقلی

قائلان به منع جواز بیع اعضای بدن انسان به ادله عقلی ذیل استناد کرده‌اند:

عده‌ای بر منع جواز بیع اعضای انسان استدلال نموده‌اند بر اینکه بعد از قطع عضو و جدا شدن آن از بدن، نفعی بر این عمل بار نیست و منفعتی را به دنبال ندارد (۱۱) و هر آنچه دارای منفعت عقلایی نباشد خرید و فروش آن جایز نیست. یکی از مشهورترین قواعد فقهی که در بیشتر ابواب فقه مانند عبادات و معاملات به آن استناد می‌شود، قاعده لاضرر است (۲۳) که معنای حدیث عبارت است از اینکه ضرر در اسلام مشروعیت ندارد (۲۴). بنا بر این قاعده می‌توان گفت که ضرر و اضرار در اسلام نفی شده است. بعضی از فقها بر این عقیده‌اند که قطع عضو از اعضای رئیسی انسان زنده مانند چشم، دست، پا و امثال اینها جایز نیست، اگرچه صاحب آن راضی باشد، زیرا موجب ضرر و جرح در انسان می‌گردد و هر دو در اسلام منفی است (۸).

۳-۵- اجماع

علاوه بر کتاب، سنت و عقل تعدادی از فقها برای اثبات ادعای خود قائل به اجماع هستند؛ به طوری که علامه حلی در کتاب تذکره الفقها (۲۵)، شیخ انصاری در کتاب مکاسب (۱۴) و صاحب جواهر در کتاب جواهر الکلام (۲۲) بر ملکیت نداشتن میتة و بطلان بیع آن ادعای اجماع نموده‌اند.

سودمندی که پیوند آنها در نجات جان انسان‌ها دارد، این اعضا دارای منافع حلال عقلایی و مقصوده هستند و خرید و فروش آنها جایز است و ادله حرمت بهره‌وری و خرید و فروش مردار، ناظر به مواردی است که هیچ منفعت و استفاده متعارف محله نداشته باشد (۱۳). سلول‌های بنیادی اگرچه میته و مردار محسوب می‌شود، اما دارای منفعت حلال، عقلایی و مقصوده است؛ به طوری که عقلای عالم برای آن هزینه می‌نمایند؛ بنابراین مالیت دارد و می‌تواند معامله شود.

پاسخ به روایات: در پاسخ به حدیث منقول از امام صادق

(ع) که به طور مطلق استفاده از میته را در هیچ امری جایز نمی‌دانستند (۲۰) می‌توان گفت: حدیث دیگری از امام رضا (ع) با عنوان صحیحۀ بزنتی (۲۱) موجود است که استفاده‌های دیگر را جایز می‌شمارد و پیشتر نقل شد.

در جواب به حدیث دیگری که بیع اعضای بدن را به بیع انسان حر تشبیه می‌کند (۱۰)، می‌توان گفت: این قیاس صحیح نخواهد بود زیرا قیاس مع الفارق است و بیع عضو موجب نجات جان مسلمان می‌شود و انسان را از هلاکت می‌رهاند و این عضو در مثل خلقت خویش به کار می‌رود؛ پس این عمل اهانتی به کرامت انسان وارد نمی‌کند، درحالی که بیع انسان حر به کرامت انسان لطمه وارد می‌کند و به ضایع شدن حق ثابت او منجر می‌گردد؛ حتی که شرع برای او قرار داده است. اقدام بر بیع حر فقط انگیزه مادی دارد و موجب تجارت انسان شریف می‌گردد که این باعث ابتذال انسان است و با کرامت وی منافات دارد (۱۱). درباره بحث سلول‌های بنیادی موجود در بند ناف که عضو زاید و خارج از اعضای کاربردی انسانی است، می‌تواند از حیث موضوع از بحث کرامت خارج باشد.

در پاسخ به قیاس بیع اعضا به بیع حر از این جهت که حر مملوک نیست و مالیت ندارد، در نتیجه همان‌طور که بیع حر صحیح نیست بیع اعضا هم صحیح نخواهد بود (۱۰) می‌توان گفت: ضعف این وجه به مثابهی است که کسی از محققان استناد کامل به آن نخواهد نمود. واضح است که مثل «لا بیع الا فی الملک» ملک به معنای ملکیت اعتباری عین و منفعت نیست و الا مثل بیع عین موقوفه در موارد تجویز شده و بیع حق الاختصاص و مانند آنها ملکیت ندارد، باید باطل باشد. بلکه به معنای ملک‌الامر است، یعنی اختیار داشتن؛ و معلوم است که انسان به خود و اعضای خود تا حدی که شارع اجازه داده و منع ننموده، مسلط است (۱۶).

صحت بیع سلول‌های بنیادی موجود در بند ناف باشد، منع جواز بیع میته و اجزای میته است. مخالفان بیع اعضا به آیه ۳ سوره مائده و آیه ۱۷۳ سوره بقره استناد کرده‌اند. اگر با امعان نظر آیات بررسی شود، روشن می‌گردد که بیع مردار جهت پیوند مانع شرعی ندارد. در پاسخ می‌توان استناد به این آیات را ناصحیح دانست؛ زیرا با توجه به این آیات و همچنین آیات بعد از آن، خوردن میته و استفاده نامشروع و غیرعقلایی از آن نهی شده است، اما خرید و فروش و استفاده مشروع و عقلایی صحیح خواهد بود (۲۸).

امام خمینی در کتاب مکاسب محرمة خویش به تفصیل بیان می‌نمایند که بر اساس آیات قبل و بعد از آیه ۳ سوره مائده، آیه ۴۵ سوره انعام و همچنین آیه ۱۱۵ سوره نحل، این آیات ظهور در حرمت خوردن این موارد دارد و درباره حرمت حلیت و دیگر انتفاعات این موجودات ساکت است؛ زیرا منفعت غالب این موارد ذکر شده در آیات، خوردن است؛ به‌ویژه درباره خون و گوشت خوک که ظاهراً در آن زمان منفعتی به غیر خوردن نداشتند (۱۹). سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف از آنجاکه تنها برای درمان استفاده می‌شود و موجب نجات جان یک انسان می‌شود و برای خوردن استفاده نمی‌شود قطعاً بیع آن صحیح خواهد بود و منع شرعی نخواهد داشت.

در پاسخ به اخلال در کرامت آدمی در صورت بیع اعضا با استناد به آیه ۷۰ سوره اسراء باید گفت بیع اعضا جهت پیوند به دلیل نجات جان مریضی از بیماری، رنج و هلاکت و استعمال آن عضو در همان جهت و موردی که خداوند خلق نموده است، نه تنها از مصادیق اخلال به کرامت آدمی نیست، بلکه نشان‌دهنده کرامت طبع عضوده‌نده نیز است. اگر بیع فقط به دلیل ربح و تجارت صورت گیرد و آن را برای کسب مادیات قرار دهد، در این صورت شاید این عمل او به کرامت انسانی لطمه بزند و مشعر به اهانت او باشد. جواز قطع مقید به حدی است که شرع به آن اجازه می‌دهد و حق انتفاع خریدار اعضای انسان به‌طور مطلق نیست؛ بلکه در محدوده‌ای که شرع اجازه دهد قرار می‌گیرد (۱۶). بنابراین، استفاده و بیع سلول‌های بنیادی از آنجاکه عضوی خارج از اعضای جنین است، منافاتی با کرامت انسان ندارد.

آیت‌الله خوئی در مصباح‌الفقاهه در پاسخ به آیه ۲۹ سوره نساء «لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل» (۱۵) بیان می‌کنند که عموم آیه دال بر نهی اکل مال به باطل است و شرایط عوضین را بیان نمی‌کند، بلکه ناظر به بیان اسباب تجارت است (۲۴). با توجه به تحولات کارکردی اعضای مردگان و منافع حیاتی و

سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف بعد از جداسدن از بدن نوزاد تا سال‌ها قابل نگهداری‌اند و بر اساس تحقیقات، هم برای خود فرد هم برای دیگران قابل استفاده است و بعد از پیوند به بدن انسان موجب نجات جان او می‌گردد. از آنجاکه عضو قطع‌شده دارای منافع بسیاری است؛ بنابراین قابل خرید و فروش است.

در پاسخ به کسانی که قائل به منع جواز خرید و فروش اعضای بدن انسان هستند و در این زمینه به قاعده لاضرر استناد می‌کنند، می‌توان گفت این استدلال صحیح نیست؛ زیرا بحث درباره خرید و فروش اعضای بدن انسان است نه جداسازی اعضای بدن که با تأمل در این استدلال ضعف آن آشکار می‌گردد. همچنین باید گفت مراد ضرر و اضراری است که عرف آن را تحمل نمی‌کند و از آن روی‌گردان است؛ بنابراین عرف و عقلا تعیین‌کننده ضرر هستند؛ پس در مواردی که غرض از جداسازی پیوند عضو است نه نقصان ظاهری عضو، آن را ضرر نمی‌دانند به‌ویژه که در برابر آن عضو پول بگیرند. همچنین محتوای قاعده لاضرر در مواردی است که شخص به دیگری ضرر وارد می‌کند و شامل واردکردن ضرر بر خویش نیست (۲۹).

درنهایت می‌توان گفت خرید و فروش اعضای بدن انسان از جمله سلول‌های بنیادی موجود در خون بند ناف برای درمان و نجات جان آدمی است و نجات جان از واجبات محسوب می‌شود. البته در بحث بیع سلول‌های بنیادی ضرر و ضرار معنا پیدا نمی‌کند زیرا جزئی زاید و بدون استفاده است که استفاده از آن ضرر و ضراری به دنبال ندارد. بنابراین، خرید و فروش این اعضا نه تنها اشکالی ندارد بلکه جایز خواهد بود.

پاسخ به دلیل اجماع: اولاً بسیاری از فقها از جمله محقق نایینی در کتاب منیه الطالب (۳۰)، امام خمینی در کتاب مکاسب‌المحرمه (۱۹)، شیخ انصاری در کتاب مکاسب (۱۴) و مقدس اردبیلی در کتاب مجمع‌الفائده و البرهان فی شرح ارشاد الاذهان (۳۱) قائل به چنین اجماعی نیستند و معتقدند چنین اجماعی وجود ندارد و استفاده از آن مشکل خواهد بود؛ درمقابل بسیاری از فقهای معاصر از جمله آیت‌الله خویی، آیت‌الله سیستانی، مکارم شیرازی، حسینی خامنه‌ای و آصف محسنی به جواز خرید و فروش اعضای بدن انسان و دریافت پول در برابر عضو جداسده از بدن فتوا داده‌اند (۲۹). ثانیاً بر فرض تحقق چنین اجماعی این اجماع مدرکی است و مدرک همان آیات و روایاتی است که بر منع جواز بیع میتة و هر عین نجسی دلالت دارد. بنابراین، این اجماع تعبّدی محض و کاشف

در پاسخ به احادیثی که در میان شیعه و اهل سنت در این باره وجود دارد می‌توان گفت: اولاً؛ این حدیث ناظر بر چیزهایی است که شأنیت اکل داشته باشد و این با مورد بحث ما که بیع اعضا است برای ترقیع و پیوند بیگانه است. ثانیاً؛ روایت معتبر نیست و ضعف سندی دارد (۱۶)؛ زیرا پس از بررسی در مجامع روایی شیعه این حدیث در هیچ یک از جوامع اولیه و ثانویه آن نقل نشده و تنها در بحارالانوار آمده است و در آنجا سندی برای این حدیث نقل نشده است.

در پاسخ به روایت سکونی درباره حرمت پول میتة می‌توان چنین گفت که آنچه از این خبر ظاهر است به قرینه مورد، مراد میتة غیرآدمی است؛ پس شامل بیع اعضای میتة آدمی نمی‌گردد و همچنین مانع از بیع، حرمت انتفاع است؛ زمانی که دلیل خاص بر جواز انتفاع قائم شود به اینکه منفعت مقصود دارد، همان‌طور که بیع جهت پیوند چنین است، مانعی از بیع و صحت بیع اعضای میتة نخواهد بود (۱۶).

درباره حدیثی که از پیامبر اجازه اضافه کردن مو را داشته‌اند و پیامبر چنین کاری را منع کرده‌اند (۱۱) می‌توان این‌گونه تعلیل کرد که این روایت از جهت تدلیس نهی شده و تدلیس منهی عنه است و بنابراین علاوه بر ضعف سندی از این جهت ضعف دلائلی نیز دارد.

در جواب روایت صحیحة بنظری (۲۱) می‌توان گفت: اولاً؛ بیع میتة درباره بحث ما باطل نیست؛ زیرا امروزه بیع اعضای بدن انسان دارای منافع زیادی است؛ بنابراین استفاده از آن منعی ندارد و همچنین در مواردی که تنها راه درمان استفاده از سلول‌های بنیادی است، خرید و فروش آنها جایز است؛ زیرا موجب نجات جان آدمی می‌گردد و حفظ جان بسیار سفارش شده است. سلول‌های بنیادی نیز در جای خود در علم پزشکی منافع و کارکردهای آن در عرصه سلامت بشری به اثبات رسیده است و کسی در داشتن منافع کثیر و غیر قابل جبران آن شک و شبهه‌ای ندارد؛ بنابراین داشتن منفعت محلله آن قطعی است لذا منعی از خرید و فروش آن به چشم نمی‌خورد (۱۶).

پاسخ به قواعد عقلی: در پاسخ به آن دسته از فقها که معتقدند عضو جداسده از بدن انسان میتة محسوب می‌شود و هیچ منفعت عقلایی بر آن بار نمی‌گردد (۱۱) می‌توان گفت: امروزه با پیشرفت علم طب در زمینه درمان و پیوند اعضا، عضو قطع‌شده بعد از جداسدن دارای منافع بسیاری است؛ زیرا این عضو جداسده بعد از پیوند موجب حفظ جان آدمی است که خداوند در قرآن بر این امر تأکید کرده است.

1. Aryamand S, khademvatan S, Diba K, Manafpour N, Abbassi E. Stem Cell Therapy in the Treatment of Parasitic Diseases. Iran J Med Microbiol. 2017;11(3): 1-9. (Full Text in Persian)
2. Abrun S. Bank-e Khoon-e Band-e Naf az Ebteda ta Konoon. Scientific Journal of Iran Blood. 2014; 3(11): 257-70.
3. Mohajer Milani A. The Ownership of Stem Cells in the Umbilical Cord Blood. Religious Researches. 2017;13(3):655-86. (Full Text in Persian)
4. Tabatabaee SF, Shahrokhi Shahrokh Abadi B. Juridical Specification of the Use of Umbilical Cord Stem Cells and the Enacting Consequences of It. Fegh Journal 2018-2019;10(36-37):77-89. (Full Text in Persian)
5. Marzban M, Tondar M, Moshk Forosh A, Laribi B, Dana L, Shahiri T, et al. The Science of Stem Cells. 1 ed. Tehran: Ensan; 2011. (Full Text in Persian)
6. Baharvand H. Seloulhaie Boniadi Bozorgsalan. 1 ed. Tehran: Khane Zist Shenasi; 2008. (Full Text in Persian)
7. Amini AR, Ayati SMR. Tahrir-ur-Rawdeh fi Sharh-el-Lom'ah 24 ed. Tehran: Samt; 2022. (Full Text in Persian)
8. Feizi A. Etela Resani-e Didgahhay-e Fighhi-e Peivande A'za. Qom: Markaz-e Tahghihat-e Feghhi Ghove Ghazaie; 1999. (Full Text in Persian)
9. Allameh Helli H. Montahi Al-Matlab fi Tahqiq al-Mazhab. Mashhad: Islamic research association; 1992. (Full Text in Persian)
10. Nouri H. Mostadrak al-Wasail va Mostanbat al-Masail. Qom: al-Bayt Institute (PBUH); 1987. (Full Text in Persian)
11. Faghihi A. Bay-e A'za-ye Insani. Imam Khomeini Publishing House. 1995. (Full Text in Persian)
12. Hoseini Rohani M. al-Masail al-Mostahdesat. Qom: Dar al-Fikr 1994. (Full Text in Persian)
13. Amoli MT, Gharavi Naeini MH. al-Makaseb va al-Bay'. Qom: Daftar-e Enesharat-e Islami Vabasteh be Jameh Modaresin-e Qom; 2001. (Full Text in Persian)
14. Ansari M. al-Makasib. Najaf: Adab Publications; 1995. (Full Text in Arabic)
15. The Holy Quran. Translated by Mohammad Mehdi Foadvand. Tehran: Office of History and Islamic Studies.
16. Tabatabaei SF. Peyvand-e A'za az Manzar-e Fighh-e Shi'a. Kerman: Payame Mostafa publications; 2015. (Full Text in Persian)
17. al-Asadi M. Zare al- Aezae al-Insaniyat fi Zoue al-Shariate al- Eslamiat: al-Badee al- Islamiat Publications; 1989. (Full Text in Arabic)
18. Ahmad Y. Ruling on the transfer of human organs

از قول معصوم نیست (۲۹). ثالثاً بر فرض که چنین اجماعی تحقق داشته باشد و مدرکی هم نباشد فرد متیقن از این اجماع اعیان نجسه و میت‌های است که دارای منفعت محلله متعارف نباشد به‌ویژه در زمان قدیم که وسایل انتفاع از اشیا در نزد مردم کم بود و انتفاعات مهم و حیات‌بخشی چون پیوند اعضای انسان زنده یا مرده به ذهن مردم و فقها خطور نمی‌کرد (۲۹). بنابراین بیع سلول‌های بنیادی جهت درمان، موجب نجات جان آدمی است و نجات جان آدمی از واجبات محسوب می‌شود و نیز استفاده و به‌کارگیری سلول‌های بنیادی که جزئی خارج از اعضای بدن انسان است و دارای منافع محلله و عقلائی است، بیع آن صحیح است.

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های پژوهش حاضر نبود پیشینه قابل اعتنا در زمینه موضوع مورد بحث بود.

پیشنهاد‌های پژوهش

با توجه به نوپدیدبودن این تحقیق می‌طلبد که درباره حکم وضعی استفاده از سلول‌های بنیادی و تبیین مشروعیت آن در زمینه‌های مبتلا به دیگر نظیر ارث و نگهداری نیز تحقیقات مبسوطی صورت گیرد.

قدردانی

از تمام کسانی که در تدوین و نشر پژوهش حاضر مساعدت نمودند قدردانی می‌شود.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان صورت گرفته است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

مدیریت، اصلاح و همکاری در نگارش: مؤلف اول؛ و گردآوری داده‌ها و نگارش متن: مؤلف دوم.

References

in Islamic jurisprudence. Ai-riaz: Maktab al-Mulk Fahd al-Vatani; 2006. (Full Text in Arabic)

19. Khomeini R. Makaseb al-Moharamat. Qom: Matbaato al-Elmiat; 2002. (Full Text in Persian)

20. Tousi M. Tahzib al-Ahkam. Tehran: Dar al-kotob al-Eslamiat; 1986. (Full Text in Persian)

21. Sheikh Horre Ameli M. Vasail al-shi'a ela Tahsile Masaile al-sharia. Qom: Al-e Bait; 2019. (Full Text in Persian)

22. Najafi M. Jawahir al-Kalam fi Sharh-e Sharaye' al-Islam. Tehran: Dar al- kitab al- islamiat; 2021. (Full Text in Persian)

23. Khoei A. Mesbah al-Osool. Qom: Moasese Ehya-e Asar-e al-Emam al-Khoei; 2001. (Full Text in Persian)

24. Mohaghegh Damad M. Ghavaed-e Fiqh. Tehran: Oloum-e Eslami Publishing Center; 2003. (Full Text in Persian)

25. Helli H. Tazkerat al-Foghaha. Qom: al-Bayt Foundation; 1993. (Full Text in Persian)

26. Najafi BH. Bohous Fiqhiyah Moaserah. Najaf: Office of Ayatollah Najafi; 2006. (Full Text in Arabic)

27. Irvani A. Hashiat al-Makasib. Tehran: Ministry of culture and Islamic Guidance; 1986. (Full Text in Persian)

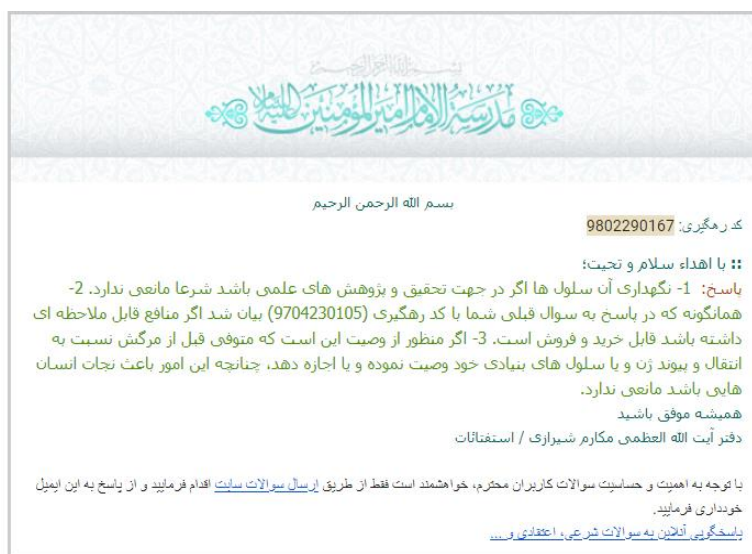
28. Tarhini Ameli M. Zobdat al-Fiqhiat fi Sharhe al-Rozat al-Bahiat. Qom: Dar al-fiqh for publishing and printing; 2006. (Full Text in Persian)

29. Asghari F, Abediyan Kalkhoran SH. Kharid va Foroosh-e A'zay-e Badan-e Insan az Manzar-e Fiqh-e Imamiyah. Jurisprudence and philosophical studies. 2013;4(16):49-79. (Full Text in Persian)

30. Naieni M. Manih al-Taleb fi Hashiat al-Makasib. Tehran: Maktabat al-Mohammadie; 1994. (Full Text in Persian)

31. Moghaddase Ardabili A. Majma' al-Faedah va al-Borhan fi Sharhe Irshad al-Azhan. Qom: Jameo al-Modaresin Hoze Elmie Publication; 1991. (Full Text in Persian)

پیوست ۱

پیوست ۲

نام: بتول شاهرخی شاهرخ آبادی
ایمیل: atenashahrokh1995@gmail.com
کشور: ایران - کرمان
سن: ۲۴
جنسیت: زن
کد استفتاء: 860507
موضوع: فقهی

پرسش: اینجانب بتول شاهرخی دانشجوی ارشد فقه و مبانی حقوق از دانشگاه باهر کرمان؛ اینجانب با توجه به کاربرد سلول های بنیادی موجود در خون بند ناف در عرصه پزشکی در پی تدوین یک مقاله علمی با موضوع بررسی سلول های بنیادی هستم. لذا با سوالاتی از قبیل:
1- حکم نگهداری از سلول های بنیادی موجود در خون بندناف در بانک های فریز سلول های بنیادی چیست؟ (جایز-واجب و ...)
2- حکم خرید و فروش سلول های بنیادی موجود در خون بند ناف چیست؟ (جایز-حرام و ...)
3- حکم وصیت به سلول های بنیادی چیست؟ (جایز-حرام و ...)
با تشکر و احترام قبلی

بِسْمِ تَعَالَى

همه آنها با توجه به منافع این سلولها جایز است.

موفق باشید

www.sistani.org

دفتر مرجع عالیقدر آقای سید علی سیستانی - بخش استفتائات

پیوست ۳

۱۳۹۸/۲/۱	بدول شاهرخی شاهرخ آبادی
متن سوال شماره: 43293	
اینجانب بدول شاهرخی دانشجوی ارشد فقه و مبانی حقوق از دانشگاه باهنر کرمان؛ اینجانب با توجه به کاربرد سلول های بنیادی موجود در خون بند ناف در عرصه پزشکی در بی تدوین یک مقاله علمی با موضوع بررسی سلول های بنیادی هستم لذا با سؤالاتی از قبیل: ۱- حکم نگهداری از سلول های بنیادی موجود در خون بندناف در بانک های فریز سلول های بنیادی چیست؟ (جایز-واجب و ...) ۲- حکم خرید و فروش سلول های بنیادی موجود در خون بند ناف چیست؟ (جایز-حرام و...) ۳- حکم وصیت به سلول های بنیادی چیست؟ (جایز-حرام و...) با تشکر و احترام قبلی	
پاسخ سوال شماره: 43293	

بِسْمِ تَعَالَى

1- با رضایت صاحب آن یا ولی او جایز است.

2- در چارچوب قانون جایز است.

3- جایز است.

حسین المظاهری

آدرس: اصفهان - خیابان عبد الرزاق - کوی شهید بنی نوری - کد پستی: ۹۹۵۸۱ - ۸۱۴۸۷
تلفن: ۰۲۶۳۳۳۳۳۳۳۳ - ۰۲۶۳۳۳۳۳۳۳۳۳

پیوست ۴

پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی	
کد رهگیری: 5cd4be4949	
سوال:	
۱- حکم نگهداری از سلول های بنیادی موجود در خون بندناف در بانک های فریز سلول های بنیادی چیست؟ ۲- حکم خرید و فروش سلول های بنیادی موجود در خون بند ناف چیست؟ ۳- حکم وصیت به سلول های بنیادی چیست؟	
سوال:	
طبق نظر معظم له:	
(1) نگهداری آن، جایز است.	
(2) خرید و فروش آن توسط مالک یا صاحب حق اختصاص، جایز است.	
(3) وصیت به آن، جایز است.	
پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی	